

POSTĘPOWANIE KARNE

z perspektywy nauki o bezpieczeństwie

Maciej Nawacki
Piotr Starzyński

BEZPIECZEŃSTWO DZIŚ I JUTRO

Autorzy:

Maciej Nawacki – I 1, 2, 3; II; III 1.1

Piotr Starzyński – I 3.1.5, 3.2, 4, 5; III; IV

Recenzenci:

prof. dr hab. Andrzej Misiuk

dr hab. Przemysław Palka

Projekt okładki i opracowanie typograficzne:

Jędrzej Łoś

Zdjęcie na okładce: © michele.pautasso/Fotolia

Redaktor prowadzący serii:

Dariusz Rapcewicz

Redakcja i korekta:

Magdalena Słoniowska

Skład/łamanie:

EDO

Copyright © 2015 by Editions Spotkania

Warszawa 2015

ISBN 978-83-7965-148-1

Dyrektor Wydawnictwa:

Piotr Jegliński

Kontakt: editionsspotkania@gmail.com

www.editionsspotkania.pl

Spis treści

Przedmowa | 9

I CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ 1

Zagadnienia wprowadzające | 13

- 1.1. Pojęcie sprawy karnej. Kryteria engelowe | 13
- 1.2. Postępowanie karne. Prawo karne procesowe. Funkcje prawa karnego procesowego.
Funkcje postępowania karnego | 15
- 1.3. Obowiązki ustawy karnej procesowej i jej egzegeza | 18

ROZDZIAŁ 2

Zasady postępowania karnego | 22

- 2.1. Systematyka zasad | 22
- 2.2. Zasady konstytucyjne i prawa międzynarodowego | 23
- 2.3. Zasady kodeksowe | 26

ROZDZIAŁ 3

Aktorzy postępowania karnego | 34

- 3.1. Strony i organy postępowania karnego | 34
 - 3.1.1. Sąd | 36
 - 3.1.2. Organy postępowania przygotowawczego | 40
 - 3.1.3. Strona czynna procesu | 43
 - 3.1.4. Strona bierna procesu | 49
 - 3.1.5. Pokrzywdzony | 52

- 3.2. obrońcy i pełnomocnicy | 59
 - 3.2.1. obrońcy | 60
 - 3.2.2. pełnomocnicy | 69
- 3.3. osobowe źródła dowodowe | 94
- 3.4. pomocnicy | 104
- 3.5. publiczność | 105
- 3.6. kwalifikowani reprezentanci społeczeństwa | 106
- 3.7. organy bezpieczeństwa i porządku publicznego | 108

ROZDZIAŁ 4

Czynności procesowe | 110

- 4.1. decyzje procesowe | 111
 - 4.1.1. orzeczenia | 111
 - 4.1.2. zarządzenia i polecenia | 112
- 4.2. porządek czynności procesowych | 114
- 4.3. terminy i doręczenia | 116
- 4.4. dokumentowanie czynności procesowych | 120
- 4.5. dostęp do akt postępowania | 124

ROZDZIAŁ 5

Dowody | 127

- 5.1. oględziny. otwarcie zwłok. eksperyment procesowy | 127
- 5.2. wywiad środowiskowy. badanie oskarżonego | 131
- 5.3. zatrzymanie rzeczy. przeszukanie | 133
- 5.4. kontrola i utrwalanie rozmów | 141

II CZĘŚĆ PRZEBIEG POSTĘPOWANIA KARNEGO

ROZDZIAŁ 1

Systematyka postępowania karnego | 147

ROZDZIAŁ 2

Przebieg postępowania przygotowawczego | 150

ROZDZIAŁ 3

Postępowanie przed sądem pierwszej instancji | 156

ROZDZIAŁ 4

Postępowanie odwoławcze | 161

4.1. Postępowanie apelacyjne | 161

4.2. Postępowanie zażaleniowe | 164

ROZDZIAŁ 5

Postępowanie kasacyjne | 166

ROZDZIAŁ 6

Postępowanie wznowieniowe | 168

ROZDZIAŁ 7

Postępowanie odszkodowawcze | 171

ROZDZIAŁ 8

Postępowanie ułaskawieniowe | 174

ROZDZIAŁ 9

Postępowanie dowodowe | 176

III CZĘŚĆ
ŚRODKI PRZYMUSU PROCESOWEGO I BEZPOŚREDNIEGO**ROZDZIAŁ 1**

Pojęcie środków przymusu procesowego | 183

1.1. Środki zapobiegawcze | 185

1.2. Pozostałe środki przymusu procesowego | 192

1.2.1 Zatrzymanie | 192

1.2.2. Poszukiwanie oskarżonego. List gończy i list żelazny | 201

1.2.3. Kary porządkowe | 204

1.2.4. Zabezpieczenie majątkowe | 206

ROZDZIAŁ 2

Przesłanki stosowania środków przymusu procesowego | 215

ROZDZIAŁ 3

Realizacja środków przymusu procesowego | 221

3.1. Pojęcie i rodzaje środków przymusu bezpośredniego | 221

3.2. Użycie i wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego | 224

IV CZĘŚĆ
POSTĘPOWANIE KARNE
W SPRAWACH ZE STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH

Wstęp | 229

ROZDZIAŁ 1

Immunitety | 232

ROZDZIAŁ 2

Pomoc prawna i doręczenia w sprawach karnych | 235

ROZDZIAŁ 3

Przejęcie i przekazanie ścigania w sprawach karnych | 239

ROZDZIAŁ 4

Przejęcie i przekazanie orzeczeń do wykonania | 243

ROZDZIAŁ 5

Wzajemne uznawanie orzeczeń | 246

ROZDZIAŁ 6

Ekstradycja. Europejski nakaz aresztowania | 249

Bibliografia | 257

Indeks | 263

Przedmowa

Celem oddanej do rąk czytelników monografii jest uniwersalne i kompleksowe ujęcie postępowania karnego przeznaczone dla funkcjonariuszy organów postępowania przygotowawczego, w tym m.in. Policji i Straży Granicznej, jak również studentów nauk o bezpieczeństwie, prawa i administracji. Mając na względzie krąg adresatów, autorzy położyli szczególny nacisk na zaprezentowanie zagadnień związanych z prowadzeniem postępowania karnego w kontekście bezpieczeństwa w różnych jego obszarach. Skupili się na tych aspektach Kodeksu postępowania karnego, które są istotne z punktu widzenia osób prowadzących postępowanie karne, a zwłaszcza nieprokuratorskich organów postępowania przygotowawczego. Ujęcie postępowania karnego w kontekście nauki o bezpieczeństwie doprowadziło do innego niż „klasyczne” opracowania części ogólnej Kodeksu postępowania karnego, co pozwoli adresatom na skoncentrowanie się na zagadnieniach najistotniejszych z ich punktu widzenia.

Nie odchodząc całkowicie od systematyki kodeksowej, autorzy przedstawili regulacje prawne w sposób umożliwiający czytelnikom poruszanie się w nowym Kodeksie postępowania karnego oraz przyswojenie umiejętności pracy ze sprawą karną niezależnie od wprowadzanych przez ustawodawcę modyfikacji filozofii postępowania karnego.

Monografia zawiera graficzne przedstawienie wybranych zagadnień postępowania karnego, co niewątpliwie sprzyja jego zrozumieniu. W opracowaniu w poszczególnych jego częściach sformułowano słowa kluczowe, jak również pytania i zadania kontrolne oraz indeks rzeczowy, co pozwoli czytelnikom na lepsze przyswojenie zaprezentowanej treści.

Autorzy przywołali nie tylko orzecznictwo krajowe, ale sięgnęli także do dorobku doktryny. Jest to pierwsze na polskim rynku wydawniczym tego typu opracowanie po wejściu w życie z dniem 1 lipca 2015 ustawy z dnia 27 września 2013 r. nowelizującej w sposób fundamentalny Kodeks postępowania karnego poprzez wprowadzenie kontradiktoryjnego modelu postępowania sądowego. Tym samym monografia prezentuje stan prawny na dzień 1 lipca 2015 r. Autorzy w wybranych fragmentach odsyłają do napisanej przez nich wspólnie monografii „Prawo karne materialne z perspektywy nauki o bezpieczeństwie”, obejmującej całkowicie nowe rozwiązania w Kodeksie karnym, które również obowiązują od dnia 1 lipca 2015 r. Obie pozycje wzajemnie się uzupełniają i pozwalają czytelnikom na zapoznanie się z niezbędną wiedzą o prowadzeniu postępowań karnych w świetle wielkich nowelizacji prawa karnego materialnego i procesowego.

I

CZĘŚĆ OGÓLNA

ROZDZIAŁ 1

Zagadnienia wprowadzające

1.1. Pojęcie sprawy karnej. Kryteria engelowe

Postępowanie karne, zamiennie określane nazwą **procesu karnego**, stanowi zbiór czynności podejmowanych przez jego uczestników (aktorów). Definicja ta akcentuje dynamikę procesu, jego zmianę i ruch, stanowi jednakże jego jednostronne, **podmiotowe ujęcie**. Proces karny w przytoczonym rozumieniu to akcja, w której toku określani prawnie aktorzy wykonują przewidziane przepisami prawa czynności. Wykonanie czynności przez danego uczestnika nie stanowi jeszcze wystarczającej przesłanki przyjęcia, iż zaistniał proces karny.

Proces karny dla swojego bytu wymaga, by czynności były podejmowane w ramach tzw. **sprawy karnej**, co do zasady dotyczącej czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego, a który, upraszczając, jest ujmowany jako przedmiot sprawy karnej. Pojęcie czynu zabronionego i relacja procesu karnego do prawa karnego materialnego zostały omówione w opracowaniu autorów niniejszej monografii, zatytułowanym „Prawo karne materialne z perspektywy nauki o bezpieczeństwie”. Postępowanie karne zmierza do urzeczywistnienia prawa karnego materialnego.

Odwołanie się do terminu „sprawa karna” pozwala na **przedmiotowe ujęcie** procesu karnego *sensu largo*. Odróżnienie sprawy karnej od sprawy, której przedmiotem jest innego rodzaju odpowiedzialność – cywilnej, dyscyplinarnej, administracyjnej – bywa jednakże utrudnione. Przesłanki rozróżnienia, tzw. **kryteria engelowe**, od nazwy sprawy „Engel przeciwko Holandii”¹, która toczyła się przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka, mają charakter uniwersalny, zostały bowiem sformułowane na gruncie prawa międzynarodowego, opierają się na treści art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych

¹ Engel i inni przeciwko Holandii, wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 czerwca 1976 r., seria A, nr 22.

wolności (Konwencja europejska)². Art. 6 § 1 Konwencji europejskiej ustanawia prawo do rzetelnego procesu, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego, publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą, w tym do rozpatrzenia zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej.

Trzy kryteria engelowe, inaczej **kryteria aspektu karnego**, to przesłanki:

- 1 kwalifikacji prawnej czynu,
- 2 sposobu reakcji na czyn,
- 3 maksymalnej potencjalnej kary³.

Pierwsze kryterium sprowadza się do decyzji ustawodawcy, który może daną sprawę zakwalifikować jako karną i nakazać stosowanie do niej przepisów postępowania karnego. Nie jest to kryterium przesądzające; odmienna kwalifikacja nie wyklucza uznania sprawy jako karnej.

Na drugie kryterium, które uważa się za najważniejsze, składają się następujące czynniki:

- 1 wszczęcie postępowania przez organ publiczny na mocy uprawnień o randze ustawowej;
- 2 zastosowanie przepisów karzących lub odstrasżających, w tym wpisanie sprawcy do rejestru karnego;
- 3 uzależnienie nałożenia kary od stwierdzenia winy;
- 4 uniwersalny charakter postępowania, nie ograniczonego do grupy osób o określonym statusie (grupy zawodowej);
- 5 ujęcie procedury jako karnej w innych państwach członkowskich Rady Europy, tj. jako postępowania służącego ochronie dóbr prawnych, zwykle zapewnianej poprzez normy prawa karnego materialnego.

Trzecie kryterium stosuje się przez odwołanie do maksymalnej przewidzianej przez prawo kary za dany czyn. Sprawą karną według trzeciego kryterium jest postępowanie wobec osoby dotyczące czynu podlegającego sankcji, która to sankcja, ze względu na swoją istotę i stopień dotkliwości, ma charakter „karny”. Kryterium drugie i trzecie mają charakter alternatywny i nie muszą się kumulować⁴.

² Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., ratyfikowana przez Polskę 19 stycznia 1993 r., Dz. U. Nr 61, poz. 284 ze zm.

³ Patrz Rada Europy/Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Praktyczny przewodnik w sprawie kryteriów dopuszczalności*, grudzień 2011, s. 55–56, www.echr.coe.int, dostęp 1 sierpnia 2015 r.

⁴ Tamże, s. 56.

BLOK KONTROLNY**SŁOWA KLUCZOWE:**

postępowanie karne | proces karny | sprawa karna | kryteria aspektu karnego | kryteria engelowe

PYTANIA I ZADANIA:

- 1 Rozważ w oparciu o kryteria engelowe, czy sprawy o przewinienia dyscyplinarne są sprawami karnymi.
- 2 Czy sprawa o przestępstwo prywatnoskargowe, wszczęta na podstawie prywatnego aktu oskarżenia wniesionego przez obywatela, jest sprawą karną według kryteriów aspektu karnego?
- 3 Wyjaśnij pojęcie „sprawa karna”.
- 4 Rozważ, czy sprawa o wykroczenie, za którego dokonanie może być wymierzona kara aresztu, spełnia kryteria aspektu karnego.

1.2. Postępowanie karne. Prawo karne procesowe. Funkcje prawa karnego procesowego. Funkcje postępowania karnego

Postępowanie karne (proces karny) to zbiór czynności regulowanych przez przepisy prawne (**procedurę karną**), podejmowanych przez uczestników (aktorów) tego postępowania w ramach sprawy karnej o granicach określonych przez kryteria aspektu karnego (kryteria engelowe). Jest to definicja procesu karnego w szerokim znaczeniu (*sensu largo*). Można jednakże wyróżnić sprawy, do których znajdują zastosowanie przepisy prawne regulujące postępowanie karne, a które nie spełniają reguł engelowych. Ich przykład stanowią postępowania dyscyplinarne, postępowania przed sejmową komisją śledczą, postępowania w sprawie odpowiedzialności podmiotów zbiorowych⁵. Proces karny *sensu largo* i postępowania odwołujące się do procedury karnej składają się na proces karny w najszerszym znaczeniu (*sensu largissimo*).

Zależności pomiędzy składowymi procesu karnego w najszerszym znaczeniu ilustruje poniższy schemat:

⁵ Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, Dz. U. z 2002 r., Nr 197, poz. 1661 ze zm.

